

Alkalmi találkozás útközben

"Hominem ad fontes ipsos revocari"

Erasmus

"Minden Egész eltörött,
Minden láng csak részekben lobban,
Minden szerelem darabokban,
Minden Egész eltörött.

Fut velem egy rossz szekér,
Utána, mintha jaj-szó szállna..."

Ady, 1909

A Hilánay, aki fáradhatatlan
anyai szeretettel
gondoskodik az Alma Fut
hallgatásán megmaradásáról...
2019. október kavibau - 2 -

Életpályám

Vasbányai Ferenc József

1933. február 12-én születtem Budapesten. Elődeimben német, szláv és magyar vér keveredett. Társadalmi helyzetük a hivatalnok-, az iparos- és a gazdálkodó életben alakult ki, távolabb néhány néptanító és református lelkész is akadt. A mátyásföldi Corvin Mátyás Gimnáziumban nyolc esztendő tölthettem el: ez volt első alma materem, a későbbi József Attila Gimnázium elődje (1957-1997). Korán kezdtem zenével foglalkozni; 1947-ben Dániel tanár úr (egy év múlva már a londoni zeneakadémia tanára) alkalmasnak látott a főiskolai zongoratanulmányok megkezdésére. De közbeszólt a történelem és a szegénység. 1955 és 1982 között történelem, magyar, művészettörténet és könyvtáros oklevelet szereztem az Eötvös Loránd Tudományegyetemen. 1957 őszén "büntetésből" kerültem a József Attila Gimnáziumba. Azelőtt a Képző- és Iparművészeti Gimnáziumban tanítottam, és kollégiumi nevelőtanár voltam két esztendeig. A zene és a képzőművészet sugalmazta talán: a pedagógia nem tudomány, hanem művészet. Pályaválasztásomban édesanyám egyéniségének volt meghatározó szerepe.

Az 1962-ben kollégámmal kötött házasságunkból egy leány- és egy fiúgyermek született. Mindketten bölcsészek lettek. Négy unokám van. 1957 és 1997 között működtem a József Attila Gimnáziumban. 1968-1995-ig vezetőtanár voltam magyarból. Két szemeszternyi időt tölthettem a nevelőegyetemen vizsgálatával a pesti ELTE bölcsészkarán. Az osztályfőnöki munkaközösség vezetőjeként éreztem meg igazán a hivatás jelenlétét a tanár munkájában. Ezért is indítottam többször pedagógiai pályaválasztási szakkört. A XI. kerület oktatásirányítóinak felkérésére tanulmányt készítettem a fizikai dolgozók gyermekeinek iskolai foglalkoztatásáról és a családi életre nevelés gyakorlati módszereiről.

Kilenc osztályfőnökségem alatt gyakran megtapasztaltam, hogy eszmények, ideák nélkül nincs nevelés, nincs növekedés. A gondolkodás mélységeinek és magasságainak bejárása feltétele a bontakozó élet születésének. Mauriac és Hesse regényei, Tolsztoj naplói, Jung tanulmányai, A magyar észjárás (Karácsony), Az élet tisztelete (Schweitzer), Ifjúkori önarckép (Joyce), Citadella (Saint-Exupéry), Rilke levelei, Közös életrend (Hamvas), A teljesség felé (Weöres), Németh László levelei (I-III.), Gondolkodó magyarok (Szigethy Gábor sorozata, Magvető) lehetnének az osztályfőnöki óra igazi csemegéi. Hogy megérjen az ember, hogy felnőjön a gyermek.

1979-ben Kiváló Tanár kitüntetés, 2002-ben Aranykatedra Emléklakettet kaptam az oktatási tárcától. 1995-ben az ELTE címzetes vezetőtanárrá nevezett ki; 2011-ben a Köztársasági Elnök Arany Érdemkeresztre tartott méltónak; 2012-ben az iskola 100. évfordulója alkalmából a Szent Imre Emlékérmét Barlay Bence igazgató úrtól vehettem át; 2013-ban Budapest főpolgármestere a Bárczy István díjjal tüntetett ki. Életkorom lehetővé tette, hogy két Aranydiploma birtokosa lehetek (2005, 2008). 2015-ben pedig megkaptam az ELTE gyémántoklevelét 60 éven át kifejtett szakmai tevékenységemért.

A József Attilában töltött 40 esztendő alatt összenőtt az életem a kerülettel, a családokkal, a kollégákkal és mindenekelőtt a diáksággal, tanítványaimmal. Ezért volt könnyű nemet mondani, amikor három gyakorló gimnázium és a tanítóképző főiskola, vagy akár 1992-ben a szakminisztérium próbált elcsábítani. Itt maradtam mindvégig, amíg kellett, mert "általa lettem az, aki vagyok..."

2002-ben, feleségem elhunytá után, ismét megházasodtam. Kedves tanítványomat vettem feleségül.

Tagja vagyok a Szent László Társulatnak, a Jeruzsálemi Szent Sír Lovagrendnek. Politikai pártnak sohasem lehettem tagja, mivel a szellemi ember eszményei magasan felette állnak az időhöz kötött jelennek. Tanítványok meghívásának eleget téve jártam az USA-ban, Ausztriában, Franciaországban, Németországban, Spanyolországban és Svájcban. A kerülettel Itáliában. De azért: Erdély az igazi... 1997 után tanítottam Budakeszin, a Prohászka Ottokár Gimnáziumban, Budán az Egyetemi Katolikus Gimnáziumban és a pesti Angolkisasszonyok intézetében.

Az igazi jutalom mégis az a büszkeséggel, hálával és szeretettel megáldott érzés, amely az *"ifjú szívekben élek s mindig tovább"* bizonyosságát hirdeti.

Az iskolatörténettel kapcsolatban az alábbi munkákat készítettem:

Jubileumi évkönyv (1912-1987)

Saxa loquuntur. Műhely és szentély - nem középiskolás fokon - a Lágymányoson, I-II. 1997.

Tiszta Szívvel - évkönyvek, 1987-1997

(Gál Pál mérnök-szülő kezdeményezése)

A József Attila Gimnázium története (1948-1957)

Kézirat, a XI. ker. Önkormányzat pályázatára készítettem Kovács Gábor kollégámmal

A Tanár úr emlékei

Válogatás fél évszázad leveleiből 2013.

(Csernátoni Gabriella és Blaskovich Tamás)

A Tanár úr emlékei

Válogatás fél évszázad leveleiből I-II. 2017

Kiadó: Vasbányai Ferenc József

Szerkesztők: Brunn Katalin, N. Csernátoni Gabriella, Karvázy Balázs

Tördelés, nyomdai előkészítés: Németh Hajnalka

Nyomtatás: FOLPRINT Zöldnyomda Kft

Felelős vezető: Blaskovich Tamás

meghívás,

hiszen

*egymást örökre elszereztük
mert az utolsó látásig
álmodtunk a másik, a másik.*

Ady

*Negyven esztendője, 1957. szeptember 21-én érkeztem a J.A.G.-ba...
E jelképes évforduló alkalmával szeretnék Véletek együtt köszönetet mondani
az Úrnak, és a hálaadás után összekelartozásunkat megerősíteni egy pohár borral is.*

*1997. szeptember 21-én, vasárnap du. fél ötkor
Nagyboldogasszony-templom, Nagykovácsi*

- K -

*All those impulses of love return to the love that made them.
Even memory is not necessary for love.*

Th. Wilder

AZ EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM SZENÁTUSA

GYÉMÁNTOKLEVELET

adományoz

Vasbányai Ferenc József

úrnak

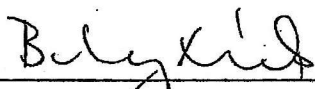
60

éven át kifejtett

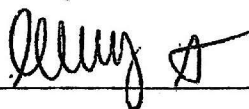
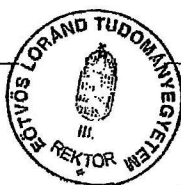
értékes szakmai tevékenységének elismeréseként.

Ezt a díszoklevelet az Egyetem pecsétjével
és aláírásunkkal megerősítve adjuk ki.

Budapest, 2015. október 14

a Bölcsészettudományi Kar
dékánja

rektor

Iskolánk története

1912. szeptember 5. megnyílik a Ciszterci Rend Budapesti I. kerületi Szent Imre Főgimnáziuma, a Váli utcai elemi iskola III. emeletén, 1 osztály 50 tanulóval, 5 tanárral.
1919. március 29. államosítás
1919. augusztus az iskola visszakerül a Rend hatáskörébe
1920. június az első érettségi (29 tanuló)
1927. október 9. az új iskolaépület alapkövetétele
1929. szeptember 15. az új épület felavatása
1948. június államosítás
1950. augusztus 31. József Attila nevét kapja az iskolánk
1962. szeptember az addigi fiúgimnázium befogadja az első 57 leánytanulót
- 1962/1967 József Attila Gimnázium és Szakközépiskola
- 1970/1971 az addigi legmagasabb tanulói létszám éve (1451 diák, 69 tanár)
- 1983 megkezdődik az iskolaépület rekonstrukciója
- 1986/1987 tanulók létszáma: 856, tanárok létszáma: 71 (rendes) + 10 (óraadó)
1987. április a gimnázium megünnepli 75. évfordulóját:
kiállítások, vetélkedők, a dallasi "filia" képvisletével (Csizmadia Placid), emlékkönyv, tisztelet a Váli utcai iskola épületében (1912-1929)
- 1997 a Rend zirci kongregációja visszakapja az iskolát
1998. január megjelenik a 85. évfordulóra a "Saxa loquuntur" I-II. c. kiadvány 106 öregdiák emlékeivel
2000. május 14. összművészi est - búcsúzás a Villányi úti iskolaépülettől
2003. április 26. állandó iskolatörténeti kiállítás nyílik a JAG végleges épületében, a Váli utcában (Vasbányai-gyűjtemény). Az alaptölkét az iskola egykori diákja, dr. Nobilis Kristóf (1979) biztosította.
- 2008 JAG Almanach - osztálynaplók és névsorok (1948-2008)
2012. szeptember 5. hálaadó szentmisével és irodalmi-zenei esttel ünnepli a JAG fennállásának 100. évfordulóját (Budatétény, Szt. István-templom, Szt. Imre Otthon).
Felléptek: dr. Meskó Bánk (1959), Sudár Annamária (1987), Vallai Péter (1965), Finta Gergely (1987), Stúdium Dixiland Band (1983), Pröhle Gergely, Rókusfalvy Pál, Győri János, Győri Gábor, Kardos Péter, Bacskay Zsuzsanna, Tóth Péter, Hajas László.
- 1945 óta - hosszabb-rövidebb ideig - az alábbi intézmények működtek az épületben:
Budai Színház (Bajor Gizi, Básti Lajos, Tapolczai Gyula, Vízvári Mariska)
Agrártudományi Egyetem
Kafka Margit Gimnázium
XI. kerületi Zeneiskola
XI. ker. Dolgozók Gimnáziuma
XI. ker. Dolgozók Általános Iskolája
XI. ker. Állami Általános Iskola

Igazságkereső úton

Vasbányai Ferenc József, a József Attila gimnázium nevelője 1957-1997-ig

Június van s nagyon magam vagyok
S kísértének élt éltém árnyai
S az elbocsátó iskola-padok.
(Ady Endre)

Praeludium

1. "Azok emlékére, akik nem haltak meg, de életüket tönkretették" (1944-1990)
Rázsó Edit
A Dózsa György téren álló "bezárt szobor" (Makovecz, Péterfy) felirata
2. "Káin uralkodik a világon. Aki ebben kételkedik, olvassa el a világtörténelmet. A történész nem titkolja, hogy a világtörténelem lényege a küzdelem. A sorsanalitikus azt vallja: a világtörténelem nagyobbára Káin történetének állandó megismétlődése."
Szondi Lipót: Káin, a törvényszegő
3. "Az én, a mi fiatalságunkat és java férfikorunkat zárta magába az a hatodik koporsó, jóvátehetetlenül."
Sólyom László, 2006. nov. 25.
Népszabadság
4. "Újraindul az egyházi oktatás az ateista József Attila Gimnáziumban." (1992)
Dr. Zakar Ferenc Polikárp zirci főapát
Budai Fehér-Fekete 2007

Mi, akik a JAG-ban tanítottunk és neveltünk 1948 és 1997 között, valamennyien a *kor* sérültjei vagyunk. De ugyanúgy áldozatai voltak a történelmi-társadalmi viharoknak azok (és családjaik), akik az iskolapadban ültek. Torz, zavaros, ellentmondásokról terhes, üldözö és megalázó, a hagyományos európai és magyar eszményeket lábbal tipró *idő* volt ez. Kihívta az embert a hősiességre. Ahogyan az 50-es évek földalatti mozgalmában a költő szavait mondogattuk és imádkoztuk; bátorításul és feladatként:

"Nem tudjuk honnan, nem tudjuk kinek,
De rajtunk megyen át az Üzenet.

Az ismeretlen Igét hordja vállunk.
Bennünket ideállítottak. Állunk.

És:

" Ki mondja el a füsttelen tanyákat,
A szikkadt mellű, fásult nem-anyákat,
S a szörnyű mánál iszonyúbb jövőt,
A fenekestül felborult világot.
S a nagy kérdést, a rátok meredőt:

Lesz-e vagy nem lesz bukott Magyarország?"
Sík Sándor

Igen. Tragikus kor volt. Ellenállást váltott ki. Azt a bizonyosságot, hogy hallgatni kell (és persze félni is), de hazudni nem. Főleg nem a ránk bízott ifjúságnak!

Magam mentsége

Negyven esztendei szolgálatom néhány fontos eseménye:

1957. szeptember 21-én léptem be. Dr. Rózsa Albert (Teleki Pál Intézet, segédmunkás) gondnok átvette az irataimat. "Mit csináltál, te fiú?" Nem válaszoltam. Miután beírt a JAG "alkotmányába", még annyit jegyzett meg: "Csinálj valamit, amit más nem tud... S akkor hazajöttél."

Nekem sikerült. Dominus dabit virtutem...

A Képző- és Iparművészeti Gimnáziumban voltam (1955-1957) kollégiumi nevelőtanár, és heti 10 órában történelmet-földrajzot tanítottam (utóbbit diploma nélkül). 1956 májusában, mint a legfiatalabb tanár, még én búcsúztattam az iskola udvarán a ballagókat. De 1957 tavaszán nem vállaltam a KISZ megszervezését, és az 1956. november 7-én hősi halált halt diáklány (Magyar Katalin) sírjánál a Tétényi úti kórház kertjében a tanárok közül egyedül én jelentem meg. Bencze Gyula igazgató jóindulatúan, közös megegyezéssel kívánt elválni. Ő szerezte a Polgár László (volt piarista) tanár betegsége következtében megüresedett állást nekem a Villányi úton... Egyetértésben a Fővárosi Tanács X. Osztálya vezetőjével (Dr. Gyalmos János). Reményekre jogosító, pályakezdő "káder" voltam, történelem szakos, a Néphadsereg tartalékos tisztje.

1958 nyarán a hansági lecsapolásra jelentkező 17 fiút én vezettem; elsőkké lettünk. Komócsin Zoltán kitüntetését kaptuk.

1958. október 15-én a délutáni nevelési értekezleten Huszár Tibor kollégám felállt, és az aznap délelőtti kezébe került diáknaplóból (B.I. IV. b) felolvasta: "Vasbányai azt mondta, hogy Fialával és Huszárral vigyázni kell, ők kommunisták." A drámai helyzet megoldása az lett, hogy 1958. november 7-én nekem kell mondanom az ünnepi beszédet... (Adyval kezdtem: "...jőjj már ököl, boruljon fel ez a nem jó élet... forradalmak miért késtek?...")

A folytatás nem volt egyszerű. A farsangi bál szünetében mellém lépett igazgatóm felesége:

"Maga a Vasbányai? Maga az, aki nem szereti a kommunistákat?"

Két nap múlva felkerestem a Budapesti Pártbizottságon Kornidesz Mihály kollégámat, aki még nálunk is tanított akkor. Elmondtam, mi történt.

Fiala igazgatómat és iskolánk párttitkárát, dr. Kardos Pálnét magához rendelte a "felettes". Megkövetésemkor igazgatóm első mondata ez volt: "Neked, ugye, nem volt gyerekszobád?" Valóban nem volt.

De a szoba-konyhás családi házban, ahol Sashalmon felnőttem, már 7 éves koromban volt zongoránk... Ezt a hangszert ajándékoztam oda a XXII. ker. Szent Imre Háznak, ahol 2012. szeptember 5-én megültük a Szent Imre Gimnázium - és JAG - 100. születésnapját. Ezen a zongorán kísérte iskolánk egykori diákja, Pröhle Gergely államtitkár, a Studium Dixieland csapatát. Ebben a rendhagyó órában - a Rend megfélemedkezett az évfordulóról? - a rövid köszöntő után az orgonánál Finta Gergely (1987), a Deák téri evangélikus templom karnagya ült, a Kosztolányi, József Attila és Nagy László üzeneteket pedig Meskó Bánk dr. (1959), Sudár Annamária (1987) és Vallai Péter színművész (1965) közvetítették. Természetesen az agapé sem maradt el. Házigazdánk Udvarnoki László pálos atya (1960), a budatétényi plébános volt.

1958-1960: Első osztályom névadója nagy ideálom lett: Széchenyi István. (Mindennapi imáját mindenki megkapta a ballagásra.)

1960 és 1965 között üzemi kísérőtanár voltam heti egy alkalommal a Magyar Kábel Művekben. A vállalat vezetői barátságukba fogadtak (Dr. Köves Kálmán, gazdasági igazgató), és sokat segítettek nekem, mint fiatal házasnak otthonom kialakításában. Az üzembe kihelyezett Bláthy Ottó Technikum osztályait is tanítottam. Ekkor ismerkedtem meg az egyszerű emberek szomorúan szép és nehéz életével. Ez volt az én igazi "egyetemem" (Gorkij)

1964 júniusában vártuk első gyermekünk születését. Váratlanul behívtak háromhavi katonai szolgálatra. Frenreisz főorvos úr (tanítványom édesapja) megmentett.

1968 szeptemberében ismét behívtak, akkor Egerbe, háromhavi továbbképzésre. Mivel a négy évvel korábbi kiképzésen nem vettem részt, néhány nap múlva leszereltek. Itthon meglepetés várt: megjelent négy ötödéves kisasszony, mondván: hozzám vannak beosztva tanítási gyakorlattal!

Megyek az igazgatómhoz, ő zavartan előveszi a fiókból megbízóleveletem... (Talán a kinevezésemet ő, vagy ők akarták megakadályozni katonai behívóval?) Ugyanígy járt ekkor Czikmántory Ottó kollégám a TF-től nyert meghatalmazásával...

1971. november 6-a is emlékezetes napom. A nyár folyamán váratlanul elhunyt Urbán Lajos tanár úr sírját látogatta meg három osztály diáksága, akiket ő élete végén tanított (IV. C, 1971, 1969 és IV. F, 1972). Szombati nap volt, du. 15h-kor gyülekeztünk a Farkasréti temetőnél. Talán százan is lehettünk. (Én naiv, nem is gondoltam, hogy ez nov. 7-e előestéje.) A megemlékezés megtörtént, a következő héten hivatott az igazgatóm (Divinyi), és átadott dr. Kardos Pálnénak, aki a helyi pártszervezet nevében "megfeddett":

- a) november 7-e előestéje már a Forradalomé, ilyen "profán" dolgokkal nem illik foglalkozni;
- b) amit mondtam, Horatiust idézve: "Bene vivit, qui bene latuit", mint Urbán Lajos személyiségének uralkodó attitűdje dicséretét, azt sugallja: a passzív magatartás, az elzárkózás, a dolgokban való részt nem vétel a példa ma, 1971-ben (az ott jelenlévő diákok adakozásából állítottuk fel a sírkövet, a felirata pedig a Horatius-idézet lett).

1973-ban kerülettörténeti kiállítást rendeztünk akkori osztályommal (Erasmus) Budapest egyesülésének 100. évfordulóján, a Pest-Buda Teremben.

1977-ben a pályám legalaposabb feljelentését kellett elkönyvelnem a XI. kerületnél (KG újságíró; vád: rasszizmus, klerikalizmus, nacionalizmus). Az elvált szülő a négy szemközti beszélgetésen megszegyenülten vette tudomásul, hogy én többet tudok a fiáról, mint ő...

1979: igazgatóm (az előbbi dacára) felterjesztett "Kiváló Tanár" kitüntetésre, és megkaptam...

1979-82: boldog évek: ismét diák lehettem! Palotás igazgató úr hozzájárult, hogy a 9 éves helytállás után 3 évig az ELTE könyvtár szakára járhaszak, nem kell osztályfőnökösködnöm.

1958 tavaszán indult a "Május" című diáklap; gépelve, számonként összesen 5-10 példányban, szamizdatszerűen. Az akkor III. C. osztály mozgatta, szerkesztette és írta. Ady: A május szabad c. költeménye vezette be és adta programját:

" Május beszél és nekünk most amit mond,
Rendőrileg, im, meg nem tiltható:
Virágozz fa és nőj hegynyire kis domb
S dolgok, ti, igazságot tegyetek...

Örüljön ma minden bilincses többi,
Van még, aki magyar földön szabad,
Mert a Tavaszt nem tudták megkötözni
S a Május mégis ír, izgat, beszél."

Versek, novellák, esztétikai és művészeti esszék, kritikák filmekről, színházról - gazdag anyagot kínált ez a vállalkozás.

Fő mozgatói: Bence György (filozófus), Korányi László (orvosprofesszor), Szigethy Gábor (színházi szakember, történész, esztéta), Várady Szabolcs (Herder-díjas költő), Papp Zoltán (költő, rádiós szakember, prózaíró).

A "folyóirat" kb. másfél esztendeig élt, az érettségi idejéig. Külön versgyűjteményeket is adott ki (Papp Zoltán, László András, Várady Szabolcs), melyekben pályakezdő műfordítások is szerepeltek. (Efféle "búcsúkötet" csak Lengyel Dorottytól jelent meg, 1991-ben).

Akkoriban jelentette a tehetségek próbáját a JAG házi szavalóversenyek mellett a dr. Domonkos Imre művészettörténet tanár által kezdeményezett zenés-irodalmi estek megrendezése (reneszánsz, barokk, romantika, modern). Az iskolaépületet pedig feldíszítették odaillő képzőművészeti reprodukciókkal.

Válaszúton... (ateista gimnázium, vagy konverzió?)

"A helyes megértés irányába haladva tudnunk kell, hogy van a konverziónak az eltorzult emberi arcvonásokat kisimult isteni vonásokká nevelésének rendszeres és módszeres begyakorlása, *iskolája* is. Ez az a bizonyos speciális schola caritatis, a szeretet különleges iskolája, külön elméleti és gyakorlati *tantárgyakkal*. Meg kell ismerni az emberiség hiteles nagyjainak életét és munkásságát, műveit, de főként életünkbe építeni azok *aszkeízisét*, legnemesebb emberi készségeit, erényeit, hogy kizárjunk minden önzést és kevélységet, a mások kizsákmányolását és megítélését."

Dr. Kerekes Károly O. Cist. ny. zirci apát
Emberség-eszmény a ciszterci pedagógiában 2006

1. Ne lettek volna európai humanisták és keresztények azok a példaképek, ideálok, akiket egy-egy osztályom elé állítottam? Széchenyi (1960), Michelangelo (1969), Erasmus (1974), Albert Schweitzer (1975), Ady Endre (1979), Németh László (1986), Latinovits Zoltán, iskolánk egykori diákja (1990), Márai Sándor (1995)

Széchenyi naplója és életműve; Michelangelo költészete és témaválasztásai; Erasmus személyessége ("Nulli concendo; Horninem ad fontes ipsos revocari"); Schweitzer "Ehrfrucht vor dem Leben"-je, Ady "Akarom tisztán lássatok!" programja; Németh László minőség-forradalma, még a lélekábrázolásban is; Latinovits tragikus ködlovagja az árulókkal szemben, Márai Kassai őrzárata az európai örökség búcsúztatásaként?...

2. Fáradhatatlanul munkálkodtam a hagyományok megőrzésében:

Saxa loquuntur I-II (1998)

Tiszta Szívvel (1995, 1996, 1997!)

75. évforduló évkönyve, kiállítási (1987)

Kristóf Attila-interjúk (1985-86)

Kiállítás (2003 április) a Váli utcai épületben (1,8 millió forintot egymagam gyűjtöttem a megrendezésére)

etc...

A 70-es években kérdőíves felvétel alapján a Kaffka és József Attila gimnáziumokban fizikai dolgozók gyermekeinek tanulásáról készítettem tanulmányt (XI. ker. Tanács). 1976 és 1991 között az elsős és a végzős diákok kérdőíves vallomásait gyűjtöttem össze az életről, családjukról és az iskolához fűződő kapcsolatukról (iskolaszociológia). Majd a *Családi életre nevelés* iskolai programjához kapcsolódva a JAG valamennyi osztályában végzett írásbeli felvétel alapján készítettem el az összegezést házi használatra.

3. Igyekeztem az iskola (Alma Materem) hírnevét nem rongálni, mint...

érettségi elnök (8 alkalommal)

osztálykirándulások szervezője (ittthon, Erdélyben és a Felvidéken)

külső vezetőtanár (ELTE, PPKE)

meghívott előadó:

Katta, Szombathely, 1992

NOE Előadó (Közg. Egyetem: A család és az iskola)

Piarista Gimnázium, Kecskemét (A koedukáció)

Jeruzsálemi Szent Sír Lovagrend újraindulásakor (1991) ünnepi beszéd (Költészet és kereszténység)

TIT előadó 20 éven át (iskolák, KISZ-klubok, múzeumok)

Rendhagyó irodalomóra 8 város, 8 iskolájában (Juhász Gyula évf. 1983) Tihanyi

Gyöngyi egykori diákunk közreműködésével, aki háromszoros Kazinczy-díjas volt.

4. A bizalom, a családiasság, a nevelés határainak kitágítása jutott érvényre a meghívott látogatók és az iskolánkkal rokonszenvezők jelenlétében:

Csoóri Sándor, Czine Mihály, Berek Kati, Mensáros László, Pilinszky János, Molnár Tamás, prof. Bolberitz Pál, prof. Rajeczky Benjámin, Domonkos Pál Péter, Kiszely István, Szegedy Maszák Mihály, Wigner Jenő Nobel-díjas fizikus, Balczó András, Kányádi Sándor, Sándor István (Szeged), és egykori diákjaink is: Kamarás István, Szigethy Gábor, Sükösd Csaba, Vasy Géza, Kodolányi Gyula, ifj. Entz Géza, Kulcsár Győző, Lázár Imre, Nagy Attila, Magyar Kálmán.

5. Az "ateista" jelző ellenében gyakran gondolok a múltjukat megtagadni nem képes kollégáimra:

Fiala ig. úr budai keresztény nagycsaládból jött

Divinyi ig. úr Mezőkövesd melletti faluból indult, de Párizs után a II. háború alatt az Érseki Katolikus Gimnáziumban kezdte pályáját

Hegedűs ig. úr Hatvan melletti faluból indult, kormányzói ösztöndíjjal jutott diplomához, német-olasz szakot végzett, a XI. ker. Pártbizottság jelölte ki iskolánkba, de a helyi "szervezet" gyorsan "végzett vele"...

Palotás ig. úr bakonyi kisfalú kántortanítójának fia, Fehérváron még a ciszterek is meghílették, csak azután jutott a fővárosba; élete végén kibékült Teremtőjével

Mások:

Benczéd József dr. oblátus diákkorában a helyi cisztereknél

Balassa Lórántné az angolkisasszonyok tanára volt

Janson Vilmos szegedi tankerületi királyi főigazgató, Fiala tanácsadója

Benedicty Ernőné egyik fia 1956-ban hősi halált halt, másik jezsuita lett; október 23. előtt és után évekig feketében járt, s az igazgató elnézte

Dobosy Tibor O. Cist volt

Greff Géza piarista szerzetes volt

Pálmai piarista diák, ferences növendék

Laky Péter, Kiss B. Zsolt piarista diákok voltak (a 40 év történetének két igazi európaija)

Ámon Ottó bencés szerzetes volt

Nemes Lajos premontrei szerzetes volt

Petrik János párttitkárunk, korábban prot. lelkész

Barlay László párttitkárunk, főiskolai éveiben az Emericana titkára

Perczel Sándorné, Tompa Kálmánné, Szentes Ervinné, Windisch Ferencné, Szabó Dezső: csupa nemes példa!

Kunfalvi Rezső, Nagy Nándor már 1948 előtt is itt tanítottak

Ittész Nóra, K. Sebestyén Nóra lelkészcsaládban nevelkedtek

Bakányi Márton szentéletű mérnök, 1956 után évekig segédmunkás

Urbán Lajos piarista növendék volt, a háború alatt az Érseki Kat. Gimn. tanára, az egyetlen iskolánk történetében, aki a pedagógusnap 800 Ft jutalmat nem fogadta el ("borravalónak sok, jutalomnak kevés"). Agglegény volt, otthonában a törött asztalláb 100 forintosokkal volt feldűlölve... Kesernyész politikai humoráért többször meghurcolták.

Fajcsék Magda Horváth Jánosnál doktorált summa cum laude, tőlünk az OSZK-ba került, nyugdíjazása után a piarista rendház (Mikszáth tér) beteg szerzeteseinek fehérneműjét javíttatta; csodás könyvtárát és lakását a szomszédjával kötött eltartási szerződésre bízta. Temetésén csak Kő András és Sándor József, osztályának (IV. b. 1959) két diákja volt jelen.

Domonkos Imre Gerevich Tibornál doktorált summa cum laude; 1956-ig a Hadtört. Múzeum restaurátora volt, őrnagyi rangban; amikor nálunk működött, fővárosi szakfelügyelő is volt, az INSEA hazai titkára. Mezei Gyula et. (Főv. Tanács oszt. vez.) egy régi fotón jobboldali tüntetők között vélte

felfedezni az 1930-as években, meg is hurcolták ezért a gyanúsításért; 1990 után ezredessé léptették elő...

Tárkányi Imre dr. Brandenstein Bélánál doktorált summa cum laude, filozófiából. 1974-1975 táján a Kaffka Gimnáziumban gyűltek össze egyik délutáni órában a kerületi középiskolák osztályfőnökei. Az előadó a marxista-materialista világnézet jogos érvényesítését hangsúlyozta; elsőnek Tárkányi jelentkezett szólásra; Arisztotelész, Platón, Seneca és Augustinus görög és latin idézeteivel és azok magyarázatával semmisítette meg az előadó et. tételeit. Több hozzászólás nem volt...

6. Apró emlékek:

- Palotás ig. úr - édesanyja kérésének eleget téve - megkért: hozzak egy papot az ismerőseim közül, aki édesapja sírját Székesfehérvárott beszenteli... Csordás Eörs volt diákunk (1961) vállalkozott rá; a mama, Julianna, meguzsonnáztatott bennünket, majd a temetőben megtörtént a szertartás és a közös ima...
- Palotás ig. szól egy délelőtt: "Ma az öreg Béni bácsit hazaviszem Pásztóra. Nem jönne velünk?" 1988. november 10-ét írtak; odaértünk, már esteledett: "Most jöttök velem vacsorázni", szólt az öreg. "Születésnapom van." Ez volt az utolsó éve....
- Pizskálgattak a diákjaim: ha van külön szobám, vezessek vendégkönyvet. Ráálltam. 1972 és 1975 között bejegyezhettem magát, aki felkeresett. 581 látogatóm volt. (Persze ez a 3x10 hónapi látogatási idő nem csak velem telt ki, hiszen a legtöbben az érettségi utáni években nosztalgizni is hazajártak. Mentek Sass tanár úrhoz, a tornaterembe vagy az udvarra, esetleg régi kedvelt tanáruk órájára kérték be magukat.) Nagy szám, tudom.
- 1992 tavaszán félő volt, hogy igazgatónk még tovább óhajtott maradni. Ezért Kovács Gábor kollégámmal meghívtuk a korábbi együttműködés idejéből már ismert Párdányi Miklóst egy beszélgetésre. Hátha rá lehet őt venni a pályázatra. A Duna-parton, a Halász utca sarkán lévő sörözőben jött létre a "sörpuccs". Ráállt a kérésünkre. Ellenfele nem akadt, így 1992 őszétől ő lett a JAG igazgatója...
- 1968. december 6-a emlékezetes nap az életemben. Akkor született a fiam. Reggel 8 óra előtt két ismeretlen úr várt a tanári előtt. Az egyetemről jöttek óralátogatásra (szeptember óta voltam vezető tanár). Az egyik órán az Öreg halász és a tenger volt terítéken. Óra után Balassa László adjunktus (egykori ciszterci diák, itt Budán) kijelentette: "Neked itt missziód van..." Sokáig nem fogtam fel, hogy ez mit jelent...
- Különös tantárgyak is voltak az én időmben az iskolában. Fontosak is, hasznosak is. Logika, pszichológia, ábrázoló geometria, világnézet, filmesztétika, filozófia. A filozófiát kezdetben a természettudományokat oktató kollégákra "passzolták", később már bárki hozzájutott. Én örömmel vettem, ha lehetett tanítanom. Végül jegyzetet is készítettem, gondolkodtató szövegbetétekkel, üresen hagyott lapokkal a házi munka számára. Szülői segédlettel be is tudtuk köttetni... "Ember és igazság" - ez volt a címe. Simone Weil és Platón adták a mottót. És a szereplők, a gondolkodtatás mesterei? Arisztotelész, Jakab apostol, Epiktétosz, Marcus Aurelius, Augustinus, Montaigne, Pascal, Franklin Benjámin, Kant, Goethe, Emerson, és így tovább... Összesen negyvenhárom gondolatközvetítő elme...
- A "Saxa loquuntur" I-II. kiadásához (némi pályázati segítség mellett) 41-42 tanítványom járult hozzá. Én is hoztam némi "anyagi" áldozatot osztályaimért. Könyveket ajándékoztam nekik. Vagy a ballagáskor, vagy a diákok 18. születésnapjára (lehetőleg családlátogatással egybekötve). Ezekre emlékszem:
 - Váci Mihály: Bodza
 - Boethius: A filozófia vizsgálása
 - Hamvas Béla: Világválság
 - Romain Rolland: Michelangelo
 - Epiktétosz Kézikönyvecskéje.
- Hegedűs Ferenc dr. igazgató temetésén (Hatvan) én mondtam búcsút az elhunytak az iskola nevében; sem a Tanács, sem a Pártbizottság nem képviseltette magát...

Számadás

Igen gazdag, igen szép volt az életem. Az iskola kitöltötte szinte egész életidőmet. A magánéletem annak árnyékában húzódott meg. De családomat is át- meg átszötte a tanítványaim sorsával való törődés. A találkozások, az utazások, a közös ünnepek. Összeépült ez a két valóság. Elszürkülés, elkülönülés helyett ragyogást, pompát, emelkedettségét adott. Hálás vagyok sorsomért...

Mégis: a meg nem értés, a félremagyarázás, a féltékenység és ellenségeskedés emlékeivel telten Brisits úr soraival kell zárnom visszaemlékezésemet. Úgy tetszik: ez az örök-emberi benne.

"De azért mindig vannak és mindig jönnek helyzetek és emberek, amelyek és akik emlékeztetnek arra, hogy idegen lettem, befejeződtem, fölöslegessé váltam, így tehát mehetek. "L'homme déplacé et déraciné!" - mutat felém egy láthatatlan mozdulat. Milyen rövid idő kell ahhoz, hogy távolságok szülessenek és megnyíljon a felejtés sírhalma! Miért van az, hogy a hegyek viharban és vihar után is erősebbek és biztosabbak lesznek, mint azelőtt voltak? Miért lát a könnyes szem mindent oly tisztának és oly közélről megfoghatónak, mint a száraz és ködös hétköznapiak során sosem? Miért lesz minden, ami nagy volt, nagyobb, ami szép volt, szebb, ami gyönyörű volt, gyönyörűbb, ha szenvedés érintette meg és bontakoztatja ki belső arányait, hogy az legyen, aminek lennie kell! És miért van az, hogy az ember mindig akkor hitványul el, akkor változik el ragadozóvá, amikor a csoda bronzának kellene lennie, hogy elkészüljön belőle az ember-felettség szobra!?"

Visszapillantás

Szomorú évfordulót jelöl 1948. június 16-a, az egyházi iskolák államosításának napját, amely új irányt szabott a magyar kultúrpolitikának és nevelésnek. A marxizmus ateista-materialista világnézetének zászlaja alatt kezdett működni hatvan évvel ezelőtt az 1950 óta József Attila nevét viselő budapesti gimnázium is. Ebben a jeles intézetben tanított negyven éven át, 1957 és 1997 között Vasbányai Ferenc. Őt faggattam tapasztalatairól, emlékeiről, az iskola későbbi belső életéről, ahol valamikor én is négy esztendeig diák voltam.

A kedvező földrajzi, környezeti feltételek tették a Lágymányost iskolakörzetté. Itt épült fel az Eötvös Kollégium, a Műegyetem, a Kertészeti Egyetem, a két patinás gimnázium a Villányi úton: a Szent Margit és a Szent Imre. Utóbbit 1929 szeptemberében szentelték fel. És a falai között tovább élt a genius loci 1948 után is. Brisits Frigyes szerzetes, iskolaigazgató naplójegyzetét idézem - ő volt a Budai Szent Imre Gimnázium utolsó vezetője az államosítás előtt:

"És néha-néha iskolám felé tartok, mintha most is a régi idő hívna, a kapu vonzóan tárul felém, a lépcsősor előtt, szokásomhoz híven, megállok, s elmondom reggeli imámat: Minden áldásoddal áldd meg, Uram, azokat, akik ma itt járnak. A folyosó rám ismer, és felém tartanak az ott várakozó szülők. De hirtelen mintha megtorpannának, és kételkedően néznének egymásra. A lépcsőház majd' leszakad a zuhogó dübörgéstől - jól ismert zaj -: a fiaim. De mintha csendbe merevednének. Meghajolnak, de nem közelítenek felém. Így szoktak az emberek nézni régi, fakult képekre, lengő-tűnő emlékekre. Hol vagyok?"

Fakó képek? Tűnő emlékek? Örök nosztalgia?

Igen, a múlt mindig szívbe markoló üzenete. A katedrájától megfosztott tudós paptanár álomképe, víziója. A "fiaim" megnevezés bensőséges családiassága céloz az otthonvesztés fájdalmára...

Valóban négy évtizedet töltöttem a Villányi úton a neobarokk épületben. Számomra, ma visszapillantva, egyáltalán nem volt az a negyven év egyiptomi, nem volt "a szolgaság háza". Ott valóban új világ fogadott korábbi iskolai-egyetemi tapasztalataimhoz képest, ott valóban "mannával", új dolgokkal "táplált az Úr". Büntetésből kerültem oda 1956 után a Képző- és Iparművészeti Gimnáziumból, ahol két évig nevelősködtem a kollégiumban és tanítottam az iskolában. Mint legfiatalabb tagja a tantestületnek, pályakezdő "káder", horribile dictu, nem vállaltam politikai szereplést, de rokonszenvet mutattam a forradalmárok iránt. Ez volt a bűnöm. Életemben és sorsomban meghatározó szerepet kapott új állomáshelyemen az a negyven év. Második alma materemet találtam meg itt a mátyásföldi Corvin nyolc esztendeje után. De nagy volt a különbség is. Többé-kevésbé éretten, kész ambíciókkal érkeztem az egyetemi évek sok-sok szerteágazó tanulmánya után. Érzékeny, lelkesedni és szenvedéllyel rajongani vágyó diák voltam mindig. Az egyetemen is találkoztam olyan mesterekkel, akik növekvő becsvágyamat, türelmetlen tudásszomjamat táplálták. Kövendi Dénes, Szabó Árpád, Szabad György, László Gyula professzorok voltak ezek, és néhány találkozás alkalmával Füst Milán.

Milyen iskola volt a József Attila Gimnázium?

Sokarcú, színes, eleven, nekem valóban ideális. Ahol éltek és élhettek még az ideálok. Az európai hagyományokból táplálkozók, a polgáriak és keresztények, nem rejtőzködően: a nemzetiek is. És persze a korhoz alkalmazkodóan szolgai vagy elkötelezett politikai lelkek lent és fent. Háromnemzedékű tantestület, kétharmad arányban férfi tanárokból, a fiúgimnazistákhoz illően. Csodálatos fejek, nagyszerű egyéniségek, még a múltból itt maradtak: Nagy Nándor, Czikmántory, Urbán, Greff, Janson, Szabó Dezső igazgatóhelyettes úr, Domonkos Imre és Domokos Pál Péter. És

néhány tiszteletet parancsoló, inkább középkorú tanárnő: Krémer Erzsi néni, Benedicty Mariann néni, Balassa Mancsi néni, Szentes Márta néni, Windisch Edit néni. És az erős középkorúak mezőnye: Tarczal, Tárkányi, Szabó János mellett a fiatalok, pályakezdők, kortársaim, két nagyszerű ember és tanár: Laky Péter és Török Gábor. A forrongó, nyugtalan, kereső, őszinteséget szomjazó, visszafojtottan politikai ifjúságról nem beszélve. Ők voltak az igazi lendületbe hozói a tanároknak. Néha falakat omlasztó, féktelen gőg és becsvágy és győzni akarás munkált bennük, de élni akartak, terveik voltak, áldozatot tudtak hozni a holnapért.

Ahogy Stefan Zweig írja posztumusz életösszegzésében, a Búcsú a tegnaptól című könyvében a maga bécsi iskolájáról: "Minden szellemi dolog iránt olyan szenvedélyességet oltott a vérembe, amelyet soha többé nem szeretnék elveszteni, és mindaz, amit azóta olvastam és tanultam, ezeknek az esztendőknél megszilárdult alapján áll." Igen, ez az igazi, a klasszikus gimnázium, amely egy életre szóló programot tudott adni. Ilyen volt az első találkozás órájában számomra a József Attila Gimnázium. A kezdeményező-erő, a versenyszellem, a gondolat, az írás és a kimondott szó fontossága ott vibrált a mindennapok fölé emelkedő, ünnepélyességet jelentő közösségi megnyilatkozásokban.

A belső szabadság, az intézményi autonómia működött?

Néha a néma és beszédes ellenállás szép példáit mutatta az iskola diáksága - és a tanári kara is. Az 1957-es esztendő egyik iskolai ünnepélyen az Internacionálét csak az igazgató és az énektanár kettőse szólaltatta meg. A diákság és a tanári kar némán állt mögöttük a díszteremben. Vagy az a tanárnő, aki 1956 októberében elvesztette a fiát, és minden esztendőben, október táján hetekig fekete ruhában járt, de az igazgató szótlanul elviselte. Nem tett megjegyzést, nem tiltotta meg. Engem 1978-ban egy szülő feljelentett a kerületi pártbizottságon, de volt az igazgatónak bátorsága, hogy a következő esztendőre felterjesztett kiváló tanári kitüntetésre. Meg is kaptam.

Valamikor az iskola és a szülői otthon összhangban állt a nevelés célját és eszközeit illetően. Mi az, ami mára megváltozott?

Az a szó, amely egykor mély erkölcsi tartalommal volt teljes, amelyet én a családlátogatások alkalmával olyan gyakran hallottam még az 1950-60-as esztendőkben: "tartás!" - mint alapvető emberi-polgári követelmény - mára, sőt, már az 1980-as évekre is kiveszett a családkohézió fegyvertárából. Nekünk is, ott Mátyásföldön, még a háború alatt és után is az volt a mérce, amelyet imakönyvünkben is kiolvashattunk: ego memet in ardua fixi. Vagyis: a kemény, a nehézségekkel teli, keskeny ösvényt kell választanunk.

Apropó: felekezeti vagy állami iskola, világnézeti irányítás vagy liberális út. Mi volt a jellemző?

A József Attila Gimnázium legtöbb diákja gyermekként ismerkedett meg a keresztény világgal. Sőt, hét igazgatója közül 1948 és 1997 között hat érezte tevékenységében, ítéleteiben, hogy nem híve a semleges oktatásnak, nevelésnek. A tanári kar pedig - bármilyen vegyes volt is - kötelességtudatával, szolgálata szellemével, becsületes igazságkeresésével mindig a keresztény értékek, elvek, normák közelében járt. Igen, ha az érdek, a karrier, a megélhetés vagy a cinikus nyegleség néha szavakban gúnyolódott is az ideálokról ebben az iskolában, azért a tanulók és a tanárok túlnyomó többsége elvhűség miatt sem tagadhatta meg azt a nyilvánvaló igazságot, amelyet Thomas Mann az 1930-as években így fogalmazott meg a kor ellenében:

"A keresztény nem győzhető le úgy, hogy amaz erkölcsi színvonal alá szállunk, amelyre a vallás az emberiséget felemelte, hanem legföljebb úgy, hogy felülemelkedünk rajta. A kereszténység alkonyának vakmerő propagandistáitól azonban nem várhatjuk ezt. Az emberi szellem sosem juthat túl a kereszténység magaslatán és erkölcsi kultúráján, ahogy az az evangéliumból felénk ragyog - mondta Eckermann-nak Goethe. S ma, néhány álforradalmár ponyvairadalmár a maga izgatott félműveltségében azt hiszi, hogy képes erre."

Igaz, hogy ma minden erővel dolgoznak a tekintélyek ellen. Goethe és Thomas Mann ma nem lehetnek tekintélyek, hiszen a klasszikus polgárság értékrendjének a képviselői. Az a klasszikus polgárság pedig, amelyik Márai regényeiben jelenik meg, bizony mára elbukott. Helyére még nem tudott lépni - és nem is fog lépni talán már soha - egy olyan polgári értékrendet képviselő társadalmi

osztály, amelyik a szabadság és az igazság akarásán, a lelkiismeretesen folytatott életen, az erkölcsi erőfeszítésen nyugszik.

A polgári-keresztény szellem tehát felejtethetetlenül és elpusztíthatatlanul tovább élt a klasszikus gimnáziumi épület falain belül. 1956 után a tantestületi értekezletek egyre nyíltabbak, az eszmecserék lehetőséget kínálóbak lettek. A forradalom napjaiban megkapta mindenki az előző évben róla készült minősítéseket. Egy sem akadt, amelyben az igazgató visszavonhatatlan politikai, erkölcsi vagy szakmai elmarasztalást jelentett volna a hozzá beosztott kollégáról. Megértő, türelmes, javítást ígérő láttelepek voltak ezek. És bár a diákság együttes fellépése a fényes napokban néhány tanár kényszerű távozásával járt, a többiek a visszabillent politikai diktatúra idején kölcsönös egymásraultaltságban oktattak, neveltek, legtöbbször valóban szentnek tartva a hivatásukat. És a tanárok valóban éltek a kapott szabadsággal, az igényesség lehetőségével. Természettudományos, nyelvi, olvasás-lélektani és pedagógiai kísérletek folytak az iskolában az igazgatók támogatásával.

A '70-es évek elején nagy visszhangot váltott ki egy kísérlet. Az iskola volt diákja, Nagy Attila egy ügynevezett többkönyvű olvasás alkalmazását dolgozta ki. Arra törekedett, hogy a tankönyvet kiegészítve lehetőséget biztosítson a fiatalok alkotókészségének, szabadságot adjon nekik a gondolkodásra és a könyvtári munkára, a kutatásra. Fizikából, biológiából, történelemből és irodalomból folyt négy éven keresztül ez a kísérlet. Mi volt ennek a summázata?

Ha arra gondolunk, hogy a "többemberű" mellett (ami a közösségi nevelés velejárója) délutánonként kik vendégeskedtek az iskola klubjában vagy az iskola dísztermében, akiknek a személyisége és tudása, a művészete hatott, kiegészítve a délelőtti tanári-nevelői munkát, akkor máris választ adtam a kérdésre. Ez a névsor - hogy csak néhányat említsünk - páratlanul gazdag. Pilinszky János, Sánta Ferenc, Nagy László, Wigner Jenő, Mensáros László, Csoóri Sándor, Kósa Ferenc, Kiszely István, Bolberitz Pál, Mócsi Ferenc, Szigethy Gábor, Rajeczky Benjámin, Jancsó Adrienne, Berek Katalin, Balczó András, Kallós Zoltán, Szegedy-Maszák Mihály, Baránszky-Jób László, Komoróczy Géza, Jordán Tamás, Kodolányi Gyula, Vasy Géza, Vallai Péter, Sándor István és így tovább, mind-mind azt a célt szolgálták, hogy támogassák a fiatalok világlátását, felkészítsék őket az életre, a nehézségekre és a várható akadályokra. Akarva-akaratlanul létrejött a többszemélyű emberformálás. Ezek a találkozások adtak és adhattak belső erőt és tartást általában a fiataloknak, hogy az eszméikért lelkesedni tudjanak, hogy a saját életüket egy eszmére orientáltan képesek legyenek végigélni, és ez nyilvánvalóan a komolyan vett szerelemre és a komolyan vett barátságra is vonatkozott.

Magának az iskola névadójának a szellemisége, József Attila öröksége hozzájárult-e ahhoz, hogy felnőtte, éretté váljanak a diákok?

Gondoljuk el, hogy a hatvan-hetven jelentkezővel zajló házi szavalóversenyeken hányszor hangzott el az 1960-70-es években például a Kiáltozás című József Attila-vers. Mennyire magának érezte az ifjúság érdeklődő, befelé forduló és a belső értékeket kutató rétege ezt a költeményt, amely a valahova tartozásról, a szeretetről, a bűnről, a szabadságról, a hitről, a szenvedésről, a jóról és a rosszról, az egyetemes emberi sorsról és az eszmék és a biológikum közötti gyötrődésről vall. Abban az iskolában nem lélektelen eszközök, a digitális tábla vagy a laptop teremtetett kapcsolatot ember és ember között, hanem a személyiségek hatottak egymásra. Büszkén elmondhatom, hogy én nagyon sokat köszönhetek a diákjaimnak, a tanítványaimnak, és erre nemcsak azért gondolok, mert a gondolkodásbeli, szellemi nyugtalanság engem is táplált és új utakra terelt, hanem azért is, mert példamutató egyéniségeket találtam közöttük, akik valóban hatottak a felnőttekre, a tanáraikra is, pusztán jelenlétükkel, életformájukkal, életmódjukkal. A pedagógusi pálya tulajdonképpen egy életpálya, egy életformapálya, ahol az embernek egy sajátos, különös utat kell járnia. És miután a diák az iskolapadban mindig a nyitott tekintettel néz ránk, amelyben vágy van, meg szeretet van, meg odatartozás van, meg hit van, hogy meg fogod mondani neki azt, hogy hogyan éljen, hogyan rendezkedjen be, hogy emberhez méltó maradjon, hogyan tudja megőrizni magában azt a személyes örökséget, amelyet a szűkebb családtól és a tágabb nemzettől örökölt.

A tanárság, azt hiszem, valójában a kendőzetlen, a leplezetlen, a lepolitikusabb és a legnyilvánosabb foglalkozások egyike.

Olyan mértékben igen, hogy valóban csakis magadra számíthatsz, mint a mentőorvos az utca aszfaltján, a beteg fölé hajolva. Állandó döntési helyzetben élsz, hiszen fő hivatásod morálisan az igazat és a szépet tanítás mellett a mérlegelés, az értékelés, az ítéletmondás. Aki ezt teszi vagy tenni kénytelen - hiszen akadnak sokan, akik irtóznak ettől, vagy érdemtelennek tartják magukat -, az a lelkiismeretével, a felelősségtudatával, küldetésével állandóan szembemenni kénytelen. Mint a szülő is a családi körben. A gimnazista, a serdülőkorú fiatal olyan lelki terhet hordoz, amely nem emberi méretű - mondja Mauriac. Ezért létfeltétele a tanár munkájának az őszinteség.

A fiatalban minden bizonytalan, minden szorongó, tele van félelemmel, aggodalommal, gyakran életiszonya van, és ezt a tanár az őszinte légkör megteremtésével tudja igazán valami módon ellensúlyozni. Akkor, amikor Kafka hőse kinyilvánította a XX. század egyik alapélményét, hogy "a hazugság lett világrenddé", akkor nyilvánvalóan ennek ellenében kell a nevelőnek a mérleg másik serpenyőjébe a nyílt, őszinte, megértő, bátorító és biztató hangot, példamutató magatartást és erőt adnia.

Amikor 1997-ben a Ciszterci Rend visszakarta a gimnáziumot és kettévált a Szent Imre és a József Attila Gimnázium, a szülők közül sokan riadtan vették tudomásul, hogy gyerekeik szeretett tanáraikat veszíthetik el.

Szabadjon felelet helyett az egyik szülő leveléből néhány gondolatot idéznem. E mögött valóban ott van az egyetértés, amely szülő és tanár szövetségét mutatja: "Gyerekkorom óta égő szomjával áhítom az oktatásba az olyan egyéniségeket, akiket valamikori olvasmányaimban - amikor még olvashattam - szájtátva csodáltam: a klasszikus, Móra-ábrázolta tanárfigurákat, nagy műveltségű, szilárd jellemű, kulturált magyarságú, igazi tanár egyéniségeket. Meg sem merem kérdezni, még magamtól sem, hol vannak ma az ilyenek? Hol vannak azok az értékek, amelyekre mint talpkövekre sorsot, jövőt lehet építeni, sőt, nemzetet, mely meg nem dőlhet? Ebben az amerikanizálódott korunkban ki is neveteti magát az ember, ha egyáltalán ilyesféle dolgokat említ."

És mivel nyilvánvaló, hogy nem tudok tárgyilagos lenni az egykor szeretett, második alma materem emlékével szemben, ezért hadd tegyem még hozzá azt, ami a mérnök-szülő levelének második felében személyemre vonatkozik. Lehet talán, hogy büszkeségnek tartja, hogy ezt így elmondom, de hallgassa meg, ez az, ami engem valóban - ha visszagondolok az ott töltött negyven esztendőre - minden-minden nehézségért, gondért, erőfeszítésért, fáradozásért kárpótol. Így szól a szülői levél második fele: "Öntől megkaphatta volna azt, amire egy rajongó típusú kamaszlánynak épülése korszakában oly nagy szüksége lenne. Mi alapján merem mindezt mondani? Sok apró jeltől, mozaikból raktam össze magamnak a képet önről. A képbe még az is belefér, hogy szívesen mutatta meg magát, szívesen adott önmagából, élvezte a tudását, és szívesen szerepelt. Becsvágy hajtotta, és ez egyike a legemberibb dolgoknak. Sőt! Isten óvja azokat a diákokat, akiket büszkeség és becsvágy nélküli tanítók oktatnak... Kívánom önnek, tartsa meg hitét, őrizze meg igazságát."

Tanár úr, milyen a diákideálja?

Ady szavaival válaszolok: "nemes, küzdő, szabad lelkű". Vagyis vannak ideáljai, amelyek szentek, van hajlama a célokért erőfeszítést tenni, és a szabadságot az önmegvalósításhoz vezető úton mindennél fontosabbnak tartja. A fiatal, a kamaszkorú érzi az élet szépségét és tragikumát. Egyszerre érzi. Ezért gyakran komolyabb, felelősebb, titkokat sejtőbb, drámaian nyugtalanabb, keresőbb és kérdezőbb, mint az esetleg kiábrándult felnőtt vagy felnőtt korú. Vagyis emberfeletti teher alatt él, és ez ellenállását hívja elő, és ezt a harcot, úgy érzi, neki egyedül kell megharcolnia. Ezért magányos gyakran.

A nevelőnek véleményem szerint az a dolga, hogy ennek a növő félben lévő léleknek távlatot teremtsen, az életteljességre példát mutasson, és az erkölcsi tökéletesedés vágyát oltsa belé. Lásd Tolsztoj. Azt az orosz földről érkező, már-már negyven esztendőös igényt, amely Jevtusenko híres verséből cseng ki: "nagygyá nem lenni gyalázat".

A magaslatok vonzzák a fiataalt, a magasságok hívják. Felfelé vágyakozik. Amikor Ady meghalt, Balázs Béla ezt írta búcsúztató versében:

Mert ünnep van, ha van kit ünnepelni,
Magasság van, ha felnézni lehet.
Ki leborulhat, felemelkedhet,
De fáj a tetők sivár árvasága.

Ma sivarak, árvák a tetők! Nincs senki odafönt, aki vonzhatná az emelkedni vágyókat, a teljességre törekvőket. Igen, a példák hiányoznak.

Nemrégem temettük az államosított gimnázium negyedik igazgatóját, Divinyi Mihály igazgató urat. A szegényparaszti környezetből indult, művelt, francia-angol szakos tanár búcsúztatója emlékeztette a gyászolókat a hajnali roráté misék templomjáróira. Az anya megy kisfiával a hajnali friss hóban a templom felé, mondja az édesanya, én megyek elől, te gyere utánam, és lépjél a lábnyomomba, úgy könnyebben juthatsz előre...

Jelképes ez a múltidőbeli, visszatekintő zarándoklat. Mindig megy előttünk valaki, akinek csak a nyomában kell járnunk, hűséggel, hálával, magunkban bízóan. Ez az életiskola. Előttünk haladnak az ősök, a példák, az utat jelölik, s nekünk követnünk kell a kijelölt nyomokat. Ahogyan József Attila írta Tanításaiban: "előttetek egy ember ment el, s utánatok is jön egy ember". Ez a nevelésfolyamat alaptörvénye. Őrizni és közvetíteni az értékeket, az örökséget, a múltat. A jövő érdekében. A mában. Családi és iskolai és nemzeti méretekben egyaránt. Ezt az értékmentő áthagyományozást köszöni meg most, hat évtized után a József Attila Gimnázium minden értő és emlékező diákja, öregdiákja.

Kő András (1959) cikke a Magyar Nemzetben a 60 esztendőös József Attila Gimnáziumra emlékezve (1948-2008)

Egy tanár vallomásai - beszélgetés Vasbányai Ferencsel

Ezt az interjút utolsó "József Attilás" diákjaim felkérésére adtam 1999-ben a Tiszta Szívvel számára. Készítették: Fidler Gabriella és Huszár Mariann (IV. a 1998).

Hiányzik-e a Tanár úrnak a "Jóska"? Ha igen, mi ennek az oka?

Természetesen igen. De, mert nem arra született az ember, hogy "kedvére töltse az időt", ahol "boldog", vagy csak "jól érzi magát" - a váratlan fordulatot nekem is "alázatosan" bele kellett kalkulálnom (Dürrenmatt) az életembe; tudomásul vettem negyven év (1957-1997) után, hogy "útilaput kötöttek a talpam alá". Valóban, jó volt ott lubickolnom a JAG katedráin és folyosóin és labdaterein (Ady: Dalok a labdaterről), kilencszer osztályfőnökként is (1960, 1964, 1969, 1974, 1975, 1979, 1986, 1990, 1995).

"Ignoti nulla cupido" (az ismeretlen dolgokra nem vágyik az ember) - mondja a bölcs. Talán ez a legfőbb magyarázata annak, hogy nekünk, "veszteseknek", akik 1997-ben kényszerültünk eljönni az Alma Materből, valóságos otthonunk, műhelyünk, megélt és megszenvedett tulajdonunk volt az az épület, és az a legnemesebb eszmeiség, amely szintén ott tanyázott több más mellett; ismertük vergődő múltját, lüktető jelenét, és hittük: a jövő is a miénk lesz, része maradék életünknek. Semmi sem volt benne "ismeretlen" számunkra. Nem csak jól éreztük ott magunkat, de a genius loci (a hely szelleme) büszke birtokosainak is. Olyanoknak, akik maguk is fáradoztak a "templom építésén" (Ady). Talán nem is keveset... Nemcsak adtunk és kaptunk szeretetet, de ott nőttünk fel önmagunkká (s néha önmagunk fölé is!) a Nagy Árnyak, a Nagy Példaemberek karolásában (Náci bácsi, Szentes Ervinné, Benedicty Ernőné, Balassa Mancsi néni, Windisch Ferencné, Kunfalvi Rezső, Domonkos Imre, Nemes Lajos, Urbán Lajos, Domokos Pál Péter, Szabó Dezső, Laky Péter, Czikmántory Ottó, Szabó Dzsoni stb).

Azok, akik az 1997-es - forradalminak szánt - iskolareformot irányították, "történelmileg" igazolták a század értelmiségének egyik önként vállalt módszerét. Paul Johnson Értelmiségiek című kötetében így fogalmazta meg nemrég: "Az értelmiségiek távolról sem individualisták, távolról sem nonkonformisták, inkább bizonyos szabályszerű magatartási mintákat követnek... Ez az, ami tömegükben oly veszedelmessé teszi őket, mert a szellemi rugalmatlanság olyan atmoszféráját teremti meg, amely már önmagában is irracionális és destruktív cselekvésre ösztönöz. Mindenekfelett pedig szüntelenül emlékeznünk kell arra, amiről az értelmiségiek szeretnek megfélekezni: hogy az emberek fontosabbak, mint a koncepciók, hogy övék az elsőbbség. Minden önkényuralom közül az eszmék szívtelen zsarnoksága a legrosszabb."

Ennek a végzetes tévedésnek az áldozatai ők, a "reformerek". És ennek a szellemi korlátozottságnak lett - bizonyos értelemben - áldozata maga a nagy múltú intézmény is.

Jó kapcsolata volt a gimnázium tanáraival?

Igen. Feltétlenül. Persze mindig akadtak elvi ellenfelek, vitapartnerek, irigyek. De ez természetes. Párbeszéd, ellenvélemény, ütközés nélkül nincs eredményes munka. De minden nézetkülönbség ellenére "azonos hullámhosszon" voltunk az ifjúságért érzett felelősségben, az oktatás színvonalas megvalósításának igényében és a józan, mértéktartó, tárgyilagos példaadásban. A világnézeti különbségek nem voltak zavaróak, mivel az idejáró gyerekek zöme - a szocialista politikai rendszer dacára - polgári szemléletű, hagyományosan keresztény (keresztyén vagy zsidó) családokból származott. Azok a tanárok neveléséssé váltak, akik "erőltették" a "korszerű" marxista-ateista szemléletet, vagy az éppen divatos oktatáspolitikai képviselőiként próbálták diákjaikat "nevelni". És ha akadt is néhány "szélsőséges" tanár vagy diák az 1956-ot követő négy évtizedben, az iskola igazgatói között egy sem (Fiala Albert, Divinyi Mihály, Hegedűs Ferenc, Palotás János, Párdányi Miklós)! Ezért a légkörért, ahol szabadon lehetett dolgozni és őszintén képviselni önmagunkat a katedrán, külön hálás vagyok a sorsomnak.

Ki a jó pedagógus? Mi az "ismertetőjele"?

"A jó pedagógus": a hivatás és lélek szerinti nevelő. Az, aki a "nemes, küzdő, szabadlelkű diákok" (Ady) felfedezi, támogatja és biztatja a teljes emberré válás buktatókkal, tévedésekkel és szenvedéssel teli óráiban-éveiben. Aki a magasságok felé vonzza a növendékeket.

A tanítás és a nevelés: akció-reakció. Hatás és ellenhatás. Az a kérdése az eredményességnek, vajon ad-e megfelelő erőteret a növő félben lévő fiatalabb számára a nevelő személye. Mert a hatás kölcsönös, s így én, a felnőtt nevelő is "növekedem" közben.

1997 őszén volt negyven éve, hogy beléptem a "Jóskába". Ebből az alkalomból találomra kiválasztottam körülbelül száz volt tanítványomat, és meghívtam őket agapéra, a nagykovácsi plébániára, ahol az első osztályomból elinduló diák volt a közösség pásztora. - Néhány nappal később vacsora-visszahívást kaptam E. Pétertől. Talán nem tűnik szerénytelen gesztusnak, ha meghívólevele első sorait felidézem:

"Megindító volt Nagykovácsiban. Nekem valóban te nyitottad ki a világot. Huszonhárom-huszonöt éve?! Beleremegek. Arra gondoltam, hogy volt türelmed, fantáziád, szíved ennyi toporgó, botladozó, botorkáló lelket befogadni, átölelni?

Ugye nem változtunk semmit?! Szinte semmit. A lényeget tekintve nem! Néztelek, ahogy körbevettünk, és nagyon erősen éreztem az Életet. Benned, bennem, magunkban. Pedig én már a halálban élek. A kettő összefügg. Nem azért, mert az élet természetes vége a halál, hanem mert ugyanaz. Feleségem elvesztésekor kinyílt bennem egy ajtó, s alig bírok betelni a kegyelemmel. Emlékszel, a temetés után valamikor beültünk a Horváth Étterembe, és azt mondtam, nem tudom, miért születtem. Te tudod? - kérdeztem. Bólintottál. Mert élsz. Én sosem fogom megtudni. Csak titokban. Amikor belül átjár a remegés. Meg a vágy, hogy kimondjam. Aztán a belenyugvás - csendes és magányos izgalom ez."

Az ilyen visszaemlékező, múltat idéző, kölcsönös egymásra utaltságunkat kifejező élmények bátorítanak bennünket, hivatásos nevelőket, a pályánkon továbbra is fáradhatatlanul dolgozni...

Egyébként axiómaszerű rövidséggel is meg lehet fogalmazni a jó tanárság kritériumait. Úgy, ahogyan E. Spranger teszi:

"Szinte vallásos áhítattal fordulni az ifjú lélek felé... Az irányítható ifjú lélek örök bája Szókratész számára metafizikai élmény volt...

Csak az az ember érik meg teljesen, aki egyoldalú lelki alkatát a női lélek teljességével és mély visszhangjával egészíti ki...

Senki sem nevelő a szó teljes értelmében, aki nem a végtelenségén kerekedett felül önmagában; végtelen mulasztáson és végtelen szenvedésen... Aki nem szenvedett, az nem tud nevelni. Nem a formált lét szilárdságából fakad a legnagyobb nevelői erő, hanem az örök keresésből. Mint ahogyan csak problémából születik igazság, ugyanúgy csak a megszenvedett élet szüli mind a magasabb fokra való felemelkedést, mind pedig azt a törekvést, hogy a nyomunkba lépőknek segítő kezünknek odanyújtsuk..."

Tapasztalata szerint az állami vagy az egyházi iskolában magasabb-e az oktatás színvonala?

Mivel mind az "állami", mind pedig az "egyházi" csak jelzője a szóban forgó intézménynek, nem lehet ezeket az értelmi nevelés minősítése szempontjából szembeállítani. Az "oktatás színvonala" nem "világnézetfüggő"... Ha az erkölcsi világnézeti nevelést kérdeznék, az más választ eredményezne. 1997 ősze óta a budakeszi Prohászka Ottokár Katolikus Gimnáziumban tanítok. Nyilvánvaló, hogy ott sem mindegyik diák istenhívó. Ha valaki hisz a természetfeletti világ létezésében és a személyes Isten jelenlétében, annak életében kulcsszerepet tölt be az imádság. Ám ha valaki kételkedik, vagy éppenséggel hitetlen, és mégis minden áldott nap elmondja vagy hallja a többiekkel együtt a közös imádságokat és azok néhány kérését (reggelente például: "Adj örömet, jó reményt, erőt, hitet házunknak és hazánknak. Segíts, hogy tudást keresve fölismerjem szándékat!" - és a tanítás végeztével: "Segíts továbbra is, hogy úgy szeressük egymást és minden embert, ahogy tanítványaidhoz illik!"), az élete végéig megtartó és erősítő élettartalommal válhat számára. És bizonyára a hit is eltalál hozzá egyszer majd a kegyelemmel...

Milyen az Ön által elképzelt ideális iskola?

Hagyományos, európai rendszerű gimnázium. Nyolcosztályos. Koedukáció nélküli, egynemű osztályokkal, húsz-huszonöt körüli osztálylétszámmal. Több férfi tanárral, mint fordítva. Sok humán tantárggyal, nyelvekkel, gazdagon matematikával és földrajzzal, csillagászáttal. Van benne erkölcsstan, tudománytörténet, logika és lélektan is. Rend, fegyelem, tisztaság, vidámság uralkodik. A derű a napi alkotómunka felett lebeg. ("Boldognak kell képzelniünk Sziszüphoszt...") Számptalan sportággal, délutáni-hétvégi programmal, utazásokkal, diákönkormányzattal, zenekarral, színjátékkal. Háziversenyekkel. És kevés "foglalkozási ártalomtól" szenvedő nevelőtanárral. Vagyis: egy sehol-sincs, soha-nem-volt és [...] iskola.

Miből táplálkoznak az elvei? Milyen úton jutott el ezek felismeréséhez?

Ezek az "elvek" nemcsak pedagógiai nézetet, hanem általános életszemléletet is jelentenek. Neveltetésemnek, olvasmányaimnak, tanulmányaimnak és társas kapcsolataimnak köszönhetem azokat. Semprun figyelmeztet, hogy az embereknek van a legnagyobb szerepe az életünkben. Valóban, a "nevesíthető" személyes találkozások voltak számomra is a leghatékonyabbak az útkeresés idején. Szülők, tanárok, papok. (Török Jenő piarista, Susányi István ferences, Kiss László jezsuita atyák.) Egyetemi tanárain közül Kövendi Dénes, Szabad György, Szabó Árpád és László Gyula adtak meghatározó útvalót.

Szüleimen kívül nagyon sok egyszerű, kétkezi embernek köszönhetek életigazságokat, példaadást, sírig tartó barátságot. A természet- és zenerajongás, a zeneértés álmalakjai, fantomja is sok rendezőelvet sugalltak. Olvasmányaim közül Tolsztoj és Epiktétosz, Németh László és Ortega, Széchenyi és Huizinga, Babits és Jung, Ady és Fromm, Chesterton és Kosztolányi, Dosztojevszkij és Prohászka, Kőlcsey és Nietzsche, Emerson és Schütz, Hamvas Béla és Platón, Márai Sándor és Albert Schweitzer stb.

Ezen hatások felismerése vezetett arra a meggondolásra a pedagógiai gyakorlatomban, hogy osztályaimnak névadót választottam (Széchenyi, Michelangelo, Erasmus, Ady, Schweitzer, Németh, Latinovits, Márai). Útvaló példaképek szerettek volna ezek lenni.

Volt-e olyan pillanat az életében, amikor elvei elégtelennek bizonyultak?

Természetesen volt. Nemcsak az emberi gyengék miatt, hanem főként azért, mert az elvek, az eszmék, az ideálok a valóság buktatóin gyakran "orra buknak". Mert - bár miként a só vagy a fűszer átjárja az ételt és megízesíti, megnemesíti azt - minden vezérlő idea az élet minden órájában nem lehet "tudatos", miként a kegyelem is leggyakrabban akaratumkon kívül birtokol bennünket. József Attila ennek ellentmondásos és mégis törvényszerű voltát fedi fel akkor, amikor megállapítja: "a lét dadog, csak a törvény a tiszta beszéd...", másrészt pedig: "a törvény szövedéke mindig fölfeslik valahol..." A tanár mégis a földkerekség legboldogabbja. Először azért, mert a jövő építésén fáradozik, amikor a társadalom legígéretesebb, legromlatlanabb rétegével, a fiatalsággal fáradozik. Másodszor pedig azért, mert nap mint nap találkozhat és párbeszédet folytathat az emberiség legnagyobb szellemeivel tanítás-nevelés közben; őket idézi, őket magyarázza, tekintélyükkel érvel; s ezért a tanárnak meg lehet az a büszke elégtétele, hogy ő "minden kérdésre" tudja-tudhatja a választ. Akik ebben kételkednének, vagy válaszat önfelmentő önigazolásnak tekintenék, azoknak hadd válaszoljak három tekintélyes emberi szellem szavaival:

"A nevelő vagy tanító - legalább részben - maga is felelős tanítványa erkölcsi mulasztásáért... Ahol a tanító és tanítvány között nincs igaz szeretet, ahol a tanítvány bűne nem rendíti meg egész lényében a tanítót, ott a böjt hiábavaló. Úgy éreztem, csupán egy módon érzékeltethetem a vétkesekkel szomorúságomat és bukásuk rettenetes voltát, ha valamilyen vezeklést veszek magamra." (Gandhi)

"Vallom és hirdetem, hogy nincs értékesebb, hatalmasabb és szebb, mint az élet. Mindig szép és mindenütt. Fetrengett a lelkem sokszor porban is, sárban is. De mindig új és új magasságai jöttek az életnek. Az élet szent, szép, hatalmas és értékes valami. A sárban is szép, a szűz havasi tetőn is. Mert mélység és magasság az élet." (Ady)

"Az értelem jó dolog, ez kétségtelen, de az értelem csak értelem, és csupán az ember értelmi képességét elégíti az akarás, pedig az egész élet, vagyis az egész emberi élet megnyilvánulása az értelemmel, meg minden egyéb vakarózásával együtt. És bár életünk ebben a megnyilvánulásban gyakran balul üt ki, mégiscsak élet, nem pedig csupán négyzetgyökvonás. Hisz én például egészen természetesen akarok élni, azért, hogy kielégítsem egész életképességemet, nem pedig azért, hogy csupán értelmi képességemet, tehát egész életképem alig csupán huszadrészét elégítsem ki. Mít tud az értelem? Az értelem csak azt tudja, amit sikerült megtudnia (egyebet bizonyára sohasem is fog megtudni; ez ugyan nem vigasz, de miért ne mondjuk ki?), az emberi természet pedig teli egészében működik; mindazzal együtt, ami benne van, tudatosan és tudattalanul, és ha téved is - de él. " (Dosztojevszkij)

E fenti három érvelésnek a feladott kérdésre vonatkoztatását most elhagyom. Legyen ez rejtvény, mintegy művészien "balladai homály" a válaszaim között. Érti, aki érti...

Milyen hasonlóságok és különbségek voltak-vannak például a hetvenes évek és a ma diákjai között?

Arcok, helyzetek és gesztusok vonulnak el előttem e kérdés hallatán, osztályok, amelyeket közelről ismertem e két-két és fél évtized összemérendő távlatában. Negyedik F ('72), H ('74), B ('75), A ('76), D ('79), és negyedik C ('90), G ('91), A ('94), G ('95), A ('98). Mindnyájan vágytak a szeretetre, ezek jobban, azok kevésbé (akkor még teljesebb lehetett a családi harmónia); "nemes, küzdő és szabadlelkű" diákok voltak, azok inkább, mint ezek (egyértelműbbek a célok, határozottabb az emberi tartás, közelebb áll mögöttük az időben a történelmi múlt parancsa). Negyedszázada - tapasztalatom szerint - felelősebben, egyénibben, szuverénebbül élték a diákeveket a fiatalok - ma divatok, életsablonok, uniformizált hatások kiszolgáltatottjai, gyakran érdektelenek, és közömböseks az egyetemes emberi lét (és sokszor a maguk) feladataival szemben. Ma sokkal nyitottabbak, mert tágabb élettér adatik nekik; de felületesebbnek, súlytalanabbnak, alkalmibbnak tűnik minden emberi kapcsolatuk. (Akkor Nagy László s Pilinszky tartották egyensúlyban schwertként a nemzettudat vitorlását, mára Petri György és Tandori Dezső maradtak.) Szomorúan látom így.

Mit tart a férfi és a nő küldetéséről, szerepéről, helyéről a világban?

Ez egy "örök téma". Az olvasgatott és megismert "elméletek" közül hozzám legközelebb Kierkegaard nézetei állnak. Hadd idézzem őt példaként:

"...a nő a férfi számára minden, mert a nő a végességet ajándékozza neki; nélküle a férfi bolyongó szellem, szerencsétlen, ki nem lelhet nyugalomra, ki nem találhat menedéket.

...számomra a nő a gyülekezet értelme; és a szellem nagy zavarban van, ha nincs gyülekezet, melyben lakhatna.

...lényegében az asszonyhoz tartozó dolog az, hogy másokért imádkozzon. Képzeld őt magad elé bármely helyzetben, bármely karban, képzeld őt imádkozva magad elé, s rendszerint azt fogod találni, hogy mindig másokért imádkozik, szüleiért, szerelmeséért, férjéért, gyermekeiért, mindig másokért. A férfira lényegében az jellemző, hogy önmagáért imádkozik. A férfinak megvan a maga meghatározott feladata, a maga meghatározott helye. Rezignációja ezért egészen más, ő még az imádságban is harcol...

Ezért bizonyos értelemben a nő sokkal hívőbb, mint a férfi; mert a nő hiszi, hogy Istennél semmi sem lehetetlen, míg a férfi azt hiszi, hogy bizonyos dolgok még az Isten számára is lehetetlenek."

Ezek a gondolatok a véges-végtelen, az egyén-közösség és a profán-szagrális viszonylatában mutatják meg a két nem valódi helyzetét.

Mit üzen az útját kereső gimnazista diákságnak?

Mivel a kérdést a honi serdülő fiatalság teszi fel, ma sincs időszerűbb válasz, mint a nyolcvan éve halott, "ifjú szívekben élő" költő-Ady üzenete, intése, féltése, gyötrelme - miattunk és érettünk:

Szent lázadások, vágyak s ifjú hitek
Örökös urának maradni:
Nem adatik ez meg mindenkinek
Csak aki véres, igaz életű.

Királyi, dús és mindig ugyanaz,
Megmaradtál, s, megmaradsz vén kamasz:
Barát sem kell s nem ijeszt ellenség.

Mert most a Szó olyan legyen,
Mint a Hegyen
Krisztus Szava:
Évezredek hője, hava.

Minden olyan reménytelenség
Ami ma a szívünkben magyar
Minden olyan szomorú törvényt,
Titkot, bűnt és bűnhődést takar;
Minden percünk kis magyar fátum.

Harcunk a magyar Pokollal van,
Mindent erre tettünk...
Ez veszünk vagy győzelmünk: sorsunk.

Én tömeg-Mának nem adtam magam,
Nekem az Ember egy folytonos ember
S nekem semmi ma sem vigasztalan...
S most hiszem el, hogy elhinni szabad,
Hogy milliókért élhet egy-nehány.

Mert Isten az Élet igazsága,
Parancsa ez: mindenki éljen.
Parancsa ez: mindenki örüljön.
Parancsa ez: öröm-gyilkos féljen.
Parancsa ez: mindenki éljen.

Gyerek-szemek, édes utódjai
Sokat látott, fájó, vén szemeinknek,
Óh, vajjon mit intenek,
Mit intenek a jövőendő lusztrumok:
Érdemes volt lelkünket ontani?

Szemetekben rejtőzik a titok:
Mi lesz a Tisza-Duna táján majdan,
Ha mi könnyes jajban,
Jajban és könnyben hunytuk le szemünk
S a Föld megindul s háborogni fog.

Köszönöm a megkeresésemet, a kérdéseket. Minden számadásra készítő alkalom tisztítja gondolkodásunkat, rendezi életvitelünket, erősíti megtalált hivatásunkat. Ha felelősen élünk, tudnunk kell: mindahhoz közünk van, ami majd a halálunk után történik ezen a világon.

Én is szeretném

Én is szeretném nyájasabb dalokban
Üdvözleni a szép természetet,
Ábrándaimnak fényes csillagokban
S bimbók között keresni képeket.

Én is szeretnék kedvesem szeméről
Enyelgve és busongva dallani,
S nyájas arczáról, jég-hideg szivéről
Érzékenyen sok szépet mondani.

Én is szeretném lángoló szavakkal
Dicsérni ősz Tokajnak tűzborát,
Szabály szerint kimért zengő sorokban
Megénekelni a magyar hazát.

De engem fölver nyájas képzetimből
Komoly valónak súlyos érczkara;
Fajom keserve hangzik énekimből,
Dalom nehéz koromnak jajszava.

Mit ezrek némán tűrve érezének,
Eltölti égő kinnal lelkemet;
Mért bámulod, ha nem vidám az ének
S öröm helyett csak bűt ébreszthetett?

Mig gyáva kor borúl hazám fölébe,
Én szebb emlékivel nem gúnyolom;
Mig égő könny ragyog ezrek szemébe',
Szelíd örömről nem mesél dalom.

Miként az aeol-hárfa viharokban
Feljajdul a magas tetők felett:
Úgy zeng a dálnok bús dalt bús napokban,
Ki várna tőle nyájas éneket?

Ha éji vész borítja látkörünket,
Villámokért sohajt a tévedő;
Ha régi bánat kínozza szívünket
Nem könnyeket kér-e a szenvedő?

S ilyen legyen dalom: egy villám fénye,
Egy könny, kimondva ezrek kínjait;
Kit nem hevít korának érzeménye,
Szakítsa ketté lantja húrjait.

1846

báró Eötvös József

Epilógus

Csak 1957 és 1971 között tanítottam történelmet. De közben figyeltem, velük éltem, az órákon kívül is sokat beszélgettem a tanítványaimmal, otthonukban látogattam őket. És ma, fél évszázad múltán, meg kell állapítanom: tanultam, megtapasztaltam egy történelmi változást is. Egy drámai fordulatot. A 20. századi hazai középosztály lassú bomlását. Annak a társadalmi tapasztalatnak az igazolását és beteljesedését, amelynek megjelenéséről Kafka Margit száz esztendeje így vallott:

"Az elvirágzott generációk gyökere kifordult már a földből, mint a tavalyi búzaszár, nem kapaszkodik bele új foglalkozások eleve, friss éhségével. Csak kimérákba kapaszkodik, maga hívja ki végzetét, barátságos, hazugságos, szépségekkel burjánzó magyar anankét..."

Gyakran látogattak be az iskolába a végzett diákok. Ezek a vendégeskedések bizonyítékai az érdeklődésnek, a hűségnek, a hálának. Egyszer rávettek: vezessek "vendégfüzetet" a bejárók számára. 1972 szeptembere és 1975 szeptembere között, kb. 28-30 hónapnyi időben 581-en jártak bent az én kockás füzetkém bejegyzései szerint. Persze sokan érzéseikről, hangulatukról, világképükről is vallottak (Tolsztoj Gyónása pedagógiai alapmű!). Szép bizonyítéka ez is a közösségi együttélésnek...

Életút-, pályaképzárás?

Tudtam azoknak szépen adni,
Akiktől önzőn mitse vettem:
Éltem, mert néha éltem másnak.
(Ady)

Az odaadásban, az áldozathozatalban, az önzetlen jóindulatban rejlik a titok: örömmel, tiszta lelkiismerettel emlékezem... Amit adni tudtam, közben kifizette magát, visszatért...

Alkalmi köszöntő Z. Tanár Úrnak

Mitológiai földrészként
süllyedő remények
idején
ért el ötvenig
léleképítő éveid
gótikus íve.

Mégsem tenger
rejt:
ember-
mélyben ring
a máig épülő
katedrális –
omolhatatlan.

Zárókőbe kódolt
üzenet
helyett
diákjaidba falazta
magát
elméd és szíved.

dr. Bártai Tibor, 2007. szept. 21.